

landelijke kerkformaties over een principiële overeenkomst, naar een *constatieren* van plaatselijke consensus op basis van confessie en kerkorde met praktische gevolgen voor een landelijk samengaan.

Het zou blijken, dat deze laatste weg voor de Christelijke Gereformeerde Kerk niet begaanbaar was. Zij wilde telkens voorwaarden stellen (vgl. Middelburg 1869 !), maar de Nederduits Gereformeerde Kerken wilde eigenlijk 'geen ander beding' dan de grondslag van belijdenis en kerkorde. De afgescheidenen wilden verenigen na een principiële discussie, de dolerenden wilden herenigen in een praktische procedure.¹³

Voor de dolerenden was er dan het probleem van de zelf-presentatie, omdat zij - tegen hun eigen beginsel in! - nog gemeenten wilden blijven stichten naast reeds bestaande afgescheiden gemeenten.

Het probleem voor de afgescheidenen was de gevraagde opheffing van het Reglement, omdat daardoor de rechtszekerheid m.b.t. de kerkelijke goederen schade zou kunnen lijden.¹⁴

De officiële onderhandelingen werden geopend met een aanbod van de voorlopige synode van de Nederduits Gereformeerde Kerken te Utrecht in 1888 aan de Christelijke Gereformeerde Kerk tot opstelling van een 'Concept Acte van Ineensmelting'. Deze Acte beoogde een band te zijn voor de 'stramme stugge duigen, die tot één vat moeten worden samengevoegd' (acta Nederduits Gereformeerde Kerken Utrecht, 1888, art. 65, 44). Het ging in dit eerste voorstel - geheel in de bovengenoemde lijn - om een principiële appèl op de eenheid van beide kerken in Christus, zonder dat nadere voorwaarden werden gesteld. Wel was reeds een korte kerkelijke procedure aangegeven om zo spoedig mogelijk tot die eenheid te geraken (id. art. 26).

De zaak van de eenheid leefde ook zeer bij de Christelijke Gereformeerde Kerk. In de loop der onderhandelingen bleek telkens weer, dat een niet-doorgaan van de vereniging diepe scheuren in de Christelijke Gereformeerde Kerk zou hebben getrokken. Maar in de voorstellen van de provinciale synoden aan de synode van Assen 1888 komt ook een helder beeld naar voren van de problemen die in deze kerk leefden als het ging om eenheid met de Nederduits Gereformeerde Kerken: De ware kerk was toch 'bij ons' reeds aanwezig! Daar moest men zich krachtens art. 28 NGB bij voegen, of in elk geval hier geen

13. Over het 'geen ander beding', zie *Acta Nederduits Gereformeerde Kerken*, Leeuwarden 1890, 63. Over hereniging of vereniging, zie E.D. Kraan a.w. 251. Vgl. ook de brief van Kuyper aan Van Lingën: Het gaat niet om een vereniging, maar 'alleen een bondgenootschap' (acta Christelijke Gereformeerde Kerk Assen/Kampen, art. 238).

14. A. Kuyper in *De Heraut*, 15 April 1888, vgl. E.D. Kraan, a.w., 238.